

Валерія ПІКЕЛЬНА,
Тетяна ЄВДОКІЄВА (Криворізький педінститут)

ПЕДАГОГІКА ШТАЙНЕРА І СУЧАСНІ СИСТЕМИ ВИХОВАННЯ

В сучасних загальноосвітніх школах України експериментуються різні системи виховної роботи на засадах демократизації, гуманізації, диференціації. Насамперед, це стосується початкових шкіл, оскільки, на жаль, світ дитинства діями старших поколінь не виправдано скорочується: в дитячих садках діють програми початкових шкіл; казки замінили комп'ютерні ігри; меркантильні розмови про користь окремих вчинків; надто мало розмов з дитиною про людські цінності; посилення уваги до розвитку інтелекту дітей на шкоду їхньому внутрішньому емоційному світу тощо.

Негативний вплив на дітей має також безконтрольний доступ до бездушних, безжалісних, страхітливих телевізійних програм чи сімейних, зовсім недитячих «відеофондів».

Чарівний дитячий світ доброти і милосердя, коли пізнається соціальне і природне середовище, мимоволі перетворюється у світ механістичної і автоматизованої цивілізації, а по суті, у замах на дитинство.

Серед сучасних принципів і фундаментальних положень, на засадах яких іде перебудова вітчизняної освіти, найважливішим стає пріоритет загальнолюдських цінностей. Саме моральні людські цінності людини закладаються у дитинстві. Вчені Німеччини доводять, що сьогодні найважливіші моральні якості закладаються в духовну скарбницю людини у віці до трьох років. До речі, і відомий педагог А.С.Макаренко стверджував: «У п'ять років дитину вже потрібно перевиховувати, якщо її виховували неправильно».

Філософи, педагоги, соціологи, психологи, народознавці, політологи визнають, що замах на дитинство, — це замах на майбутнє людства.

Мабуть, саме тому серед педагогів-науковців і практиків спостеріга-

ється посилена увага до Вальдорфської педагогіки (інша назва — Штайнерівська педагогіка, оскільки її засади розробляв Р.Штайнер). Основна мета соціального виховання (відповідно до основних положень Штайнерівської педагогіки) — запобігти духовній катастрофі людства.

Прихильники цієї педагогіки вважають, що методи звичайної антропології досліджують тільки фізичне тіло. Душевні (інтелектуальні) і духовні (морально-вольові) початки людини досліджувались лише в тій мірі, в якій вони виявлялися через фізичне тіло. Вони також впевнені, що людина може бути дійсно фізично і морально здорова в тому разі, якщо в ній зберігати і розвивати «субстанцію дитинства».

На думку Р.Штайнера, особливості виховання і розвитку людини випадають з уваги педагогів, оскільки вони приховані в душевному і духовному стані людини. Саме тому необхідно відмовитись від традиційного розуміння: дитина — це чистий аркуш паперу. Навпаки, дитина — це суб'єкт навчально-виховного процесу, і, найголовніше, ця індивідуальність розвивається за своїми законами, які не залежать від волі вихователя.

Згідно з Штайнерівською педагогікою, розуміння процесів розвитку індивіду залежить від усвідомлення того, що фізичний, чуттєвий, психічний і духовний розвиток взаємопов'язані і взаємозалежні. Цілісно, як індивідуальність, людина розвивається тільки в тому разі, якщо мають місце прогресивні зміни в кожній складовій розвитку.

Існує ще одне досить специфічне положення, яке обґрунтував Р.Штайнер: виховний процес здійснюється, з одного боку, як досить повільний тілесно-душевно-духовний розвиток дитини, з другого, —

як швидка зміна соціально-культурних умов життя.

Виховання має відповідати обом положенням. Проте при навчанні молодших школярів педагоги вальдорфської школи орієнтуються на тілесно-душевно-духовний розвиток, а при навчанні старших школярів актуальними стають соціально-культурні зміни умов життя.

Необхідною об'єктивною умовою розвитку індивідуальних творчих здібностей кожної дитини є збагачення її яскравими враженнями через безпосередню участь у різноманітних видах художньої практичної діяльності.

Педагоги-штайнерівці впевнені, що бачення дитиною світу зумовлене образним мисленням. Ці образні уявлення досягають своєї вершини між 6 і 10 роками. Саме тому образне викладання навчальних дисциплін вважається одним із найцікавіших, найуніверсальніших засобів виховання.

Образи казок, легенд, міфів сильно впливають на розвиток душі, установки характеру, сумління.

Яскравість цих образів поглиблює душевний стан і моральну волю. Такий підхід дає можливість педагогам, з одного боку, задовольнити чуттєві потреби дитини, з іншого, — подавати навчальний матеріал на емоційному чуттєвому рівні.

Вже в першому класі дитина переходить із світу чудових предметів у світ абстрактних знаків. І нові знання, що їй пропонує вчитель, усвідомлюються успішно, насамперед тільки в тому разі, коли педагог апелює не до дитячої пам'яті, а живого власного чуттєвого досвіду. Перехід до абстрактних знаків дається дитині важко, та коли вони усвідомлюються через казкові образи, можна зробити спробу трансформувати ці образи у гарні літери, спробувати відтворити їх, прогово-

рити чи «намалювати» (різними кольорами, гілочками тощо). Щоб навчити дитину, скажімо, гарно вимовляти звук «к», підбираються відповідні вірші, скоромовки, які читаються в різних ритмах та інтонаціях (наприклад, «крихітка кішка кашку їла по крихітці»).

Елементи Штайнерівської педагогіки успішно запроваджуються у криворізькій загальноосвітній школі №122 протягом чотирьох років. Експеримент засвідчує, що педагогічний вплив на молодших школярів за допомогою емоційно-чуттєвих прийомів дає добрі результати вже в перших класах, оскільки педагогічний процес не пригнічує дитину. Домашні завдання для учнів цікаві, а тому й виконуються ними охоче.

Казки, що складають учні, супроводжуються малюнками і тому невимушено виникають виставки дитячих малюнків.

В другому і третьому класі мова, письмо, уміння рахувати, малювати формується за допомогою чуттєвих та емоційно-вольових прийомів.

Штайнерівська педагогіка дає можливість школярам початкової школи створювати власні підручники. Кожний урок стає інтегрованим щодо пізнання оточуючої дійсності. «Свій підручник» створюється кожною дитиною і саме він віддзеркалює її думки, дозволяє спостерігати розвиток фантазії, просторових уявлень. Збагачення внутрішнього світу дитини здійснюється тим, що вона одержує естетичну насолоду від своєї якісної роботи, від того, що створено її руками.

У світ чисел школярі вводяться за допомогою руху, ритму. Кращий засіб тренування пам'яті — заучування напам'ять з ритмічними вправами. Кожне число приходиться до дитини також в образі. Учні самі шукають в оточуючому їх природному середовищі число п'ять (п'ять пелюсток у квітці, п'ять пальців тощо). Органічно поєднуються точні математичні дії і емоційна фантазія, що допомагає школяру складати свої завдання з потягом до краси і добра.

Образне викладання на засадах положень Штайнерівської педагогіки, на думку викладачів початкових класів СШ №122, це не просто оволодіння певною культурною технікою в педагогіці. Ця технологія допомагає успішно розвивати: почуття мови і звука, форми і числа, а також операцій з ними; відчуття єдності із світом тощо. Проникання в глибини речей та явищ приводить дитину до співчуття. Саме ці внутрішні процеси, на думку педагогів-

вальфдорфців, торкаються емоційної сфери людини, засвоюються найкраще.

Навчання за «епохами» — це одна вагома ознака Штайнерівської педагогіки. З епохи «Малювання форм» починається навчання у школі. Потім, протягом навчального року, уроки «Малювання форм» проводяться щотижнево у другій половині дня.

Важливо не тільки навчити малювати на дошці дугу, коло, складну форму, але й утримати її у своїй свідомості, а потім у класі, на вулиці пройти по ній, провести рукою в просторі, протанцювати. Діти повинні навчатись промальовувати лінії без відриву руки. Вони із задоволенням навчаються, поки рука не починає рухатись автоматично і прямі та інші лінії не зливаються в чіткий контур, малюнок. Дитина починає відчувати себе у просторі: рух свого тіла, рух руки, ноги, голови, очей, окремого пальця. Вальфдорфці називають це «заняття в собі», оскільки ця робота потребує спокою, почуття і волі, усвідомлення своїх почуттів і рухів. Це досить складні заняття, але діти займаються ними із задоволенням і дуже радіють успіхам.

З цього приводу необхідно зауважити про одну відому аксіому: висока результативність пізнавальної діяльності учнів залежить від високого рівня зацікавленості діяльністю, сформованої віри в свої власні можливості і відчуття радості від успіхів у пізнанні людей, природи, космосу.

Найбільш ефективною специфікою, що відрізняє Штайнерівську педагогіку від традиційної, є викладання навчальних предметів за епохами і структурою уроку. Епохами викладаються: рідна мова, народознавство, математика, природа. Кожна з епох здійснюється протягом 2—3 тижнів. Практика Вальдорфських шкіл довела, що така організація навчального процесу створює найкращі умови для концентрації дитячого мислення, його активізації, розвитку стійкого інтересу до пізнавальної діяльності; вона дає учням можливість уявити навчальний предмет насиченим, логічним ланцюжком, що складається з образів, що легко запам'ятовуються.

Вивчаючи протягом досить тривалого часу одну з галузей знань, дитина зосереджує свою увагу на конкретному матеріалі до того часу, поки не досягає мети. Така праця школяра сприяє глибокому проникненню в тему уроку, допомагає пізнати її з різних боків, пов'язати з

власним досвідом. Школярі починають вільно використовувати поняття, що розкривають тему. Тривала пауза між «епохами» дозволяє знанням «осісти» у пам'яті дітей більш глибоко і, як показав педагогічний експеримент, значно поліпшується актуалізація цих знань при вивченні наступної теми. Крім того, «паузи між епохами» дозволяють помітити значне зростання пізнавальних здібностей школярів. Необхідно пам'ятати, що кожна «епоха» — це відносно завершена логічна одиниця матеріалу, що вивчається.

Не викликає сумнівів доцільність педагогічних дій вальфдорфців, які вважають за необхідне виховувати дитину фізично і духовно цілісно. Саме тому вони глибоко вивчають «ритм життя» дитини та підпорядковують йому різні види діяльності учнів.

Має свою специфіку і структура уроку, але основний принцип роботи залишається. Йдеться про чергування навантаження на пам'ять мислення з почуттєвими переживаннями і вольовою діяльністю. Учитель прагне, з одного боку, зберегти інтелектуальну працездатність дітей протягом уроку і запобігти їхній інтелектуальній втомі. Тому в структурі уроку, тривалість якого дві години, передбачається динамічне спілкування дітей. Учні стають у коло, беруться за руки і обговорюють різні питання (складність питань зростає відповідно до віку дітей: Що трапилось з деревами восени? Якого кольору небо? Чим пахне зима? Про що говорить вітер? За що мені сказати «дякую»? Яку людину можна назвати доброю (сильною)?).

Обговорення подібних питань створює «поле добра», позитивний емоційний мікроклімат. Спілкування за обговоренням природних явищ, моральних тем змінюється проговоренням приказок, скоромовок, які за змістом також розкривають явища природи і людські стосунки.

Обов'язкова і ритмічна частина уроку, яка приводить усіх учасників навчального процесу до єдиного ритму. Цікавими є запропоновані ігри з накладанням тексту, що вивчається, на рух. Моральну цінність має проговорення Молитви за Україну.

Отже, йдеться про запровадження у загальноосвітню початкову школу деяких положень Штайнерівської педагогіки. Як переконує експеримент, що триває у СШ №122 м.Кривого Рогу, елементи цієї педагогіки не тільки доцільні, але й мають досить високу ефективність.